

אחריות על מוצר שהוזמן במרשתת

הקדמה

הקנייה במרשתת (רשת האינטרנט) הולכת ותופסת מקום מרכזי בשוק המסחר. פעמים שמתעוררת שאלה: על מי מוטלת האחריות לשלמות המוצר, בפרק הזמן שהוא כבר יצא מרשות המוכר ועוד לא הגיע לידי של הלקוח? יש לברר מתי בדיוק התבצע הקניין, שהרי אם הקניין התבצע בזמן הזמנת המוצר, הרי החפץ כבר שייך לבעליו ואין אחריות למוכר, ואפילו אינו בגדר שומר חנם,¹ אך אם הקניין חל רק בזמן קבלת המוצר ליד הרוכש, החפץ עדיין ברשות המוכר, והוא חייב באחריותו.²

זמן העברת הבעלות

יסוד חשוב מופיע בדברי ה'שלחן ערוך' בפתיחתו להלכות מקח וממכר, המעמיד את הקניין כדבר מרכזי בכל עסקה (שו"ע, חו"מ סי' קפט סעי' א):

אין המקח נגמר בדברים; שהאומר לחברו: היאך אתה נותן לי חפץ זה, ואמר ליה: בכך וכך, ונתרצו שניהם ופסקו הדמים, יכולים לחזור שניהם, אפילו היה הדבר בפני עדים ואמרו להם: הוּו עלינו עדים שמכר זה ושלקח זה, **הרי זה אינו כלום עד שיגמור המקח. כל דבר ודבר כראוי לו.**

יש לבחון: מתי בדיוק מתבצע הקניין? על פי הדין מיטלטלין לא נקנים בקניין כסף,³ ולכאורה מעשה הקניין הרלוונטי הוא הגבהה או משיכה על ידי הלקוח. לאור זאת, עד שהחפץ לא מגיע לידי של הקונה, הרי לא הייתה העברת בעלות, והוא נשאר ברשות המוכר, וממילא כל הפסד שייגרם לחפץ הוא באחריות המוכר.

1. קניין כסף

האם ניתן להחשיב את מילוי הפרטים של כרטיס האשראי כמעשה קניין? דנו הפוסקים אם יש במסירת פרטי האשראי משום קניין כסף,⁴ כתשלום ממשי. ואף שחז"ל ביטלו את קניין כסף במיטלטלין, מכל מקום אם זה הוא מנהג המדינה, יש להחשיב זאת כהתניה

1. נתיבות המשפט, ביאורים סימן קצח ס"ק ה: 'אחר שנעשה קנין גמור בחיטין אין המוכר עליהן אפילו שומר חנם'.

2. בהנחה שלא מופיעה התייחסות מפורשת למצב זה בתנאי העסקה.

3. שו"ע, חו"מ סי' קצח סעי' א.

4. הרב צבי יהודה בן-יעקב, 'חזרה ממקח שנקנה באמצעות כרטיס אשראי', תחומין יז עמ' 272; הרב שלמה דיכובסקי, 'האינטרנט בהלכה', תחומין כב, עמ' 325.

מפורשת שכסף יקנה מיטלטלין, ואז זה מועיל.⁵ אולם לא מסתבר לראות במסירת פרטי האשראי תשלום ממשי, אלא רק התחייבות של הקונה באמצעות חברת האשראי לשלם, והראיה שהכסף בפועל עדיין לא עבר לרשות המוכר, אלא הוא רק קיבל התחייבות חתומה - שטר מאת הקונה להעברת תשלום באמצעות חברת האשראי למוכר.⁶ מאחר שאין מדובר בקניין גמור אלא בהתחייבות לשלם, אזי באנו לידי מחלוקת הראשונים: האם שטר התחייבות יוצר קניין? בגמרא במסכת קידושין נאמר: 'ומנין שאף בשטר? ודין הוא, ומה כסף שאין מוציא מכניס, שטר שמוציא אינו דין שמכניס'. רש"י מפרש שהשטר שהגמרא מדברת עליו הוא שטר התחייבות, וניתן ליצור איתו קידושין, וממילא גם יחשב ככסף. אך הרשב"א חולק על רש"י, שאין לפרש שמדובר בשטר התחייבות, שהרי אף אישה אינה מקודשת בשטר התחייבות. וכדבריו פסק הרמ"א שאם נתן לאישה שטר על כסף הקידושין - אינה מקודשת.⁷ לכן אין לראות במסירת פרטי אשראי משום קניין כסף.

2. קניין 'סיטומתא'

מובן שתשלום דיגיטלי אינו מופיע בדברי חז"ל, ולכן יש לבחון אותו מצד קניין 'סיטומתא', שהוא קניין מחודש הנובע ממנהג הסוחרים ויש לו תוקף הלכתי.⁸ יש לברר מהו המנהג המקומי ביחס לתשלום באמצעות כרטיס אשראי, ועל כן יש לבחון את הוראת החוק,⁹ וזו לשונו:

חתימה של לקוח על מסמך המעיד על העסקה בינו לבין ספק שבו צוינו פרטים אישיים של הלקוח ופרטים אחרים, כפי שנקבעו בתקנות, מהווה ראיה לכאורה לביצוע העסקה בידי הלקוח.¹⁰

מפורש שלא מדובר על העברת בעלות אלא ראיה לעסקה, והעברת הבעלות תהיה רק בזמן קבלת המוצר, כפי שנאמר בחוק המכר.¹¹ העולה מכך שאין לראות במסירת פרטי התשלום מעשה קניין אלא התחייבות למכירה במוכן שאין אחד מהם יכול לחזור בו, כשם שחתימה על שטר התחייבות יוצרת מחויבות גמורה.¹² מבחינה משפטית ישנה התחייבות של המוכר למכור חפץ מסוים, תמורת התחייבות של הקונה לתשלום

5. כפי שכתב הרמ"א, חו"מ סי' קצח סעי' ה: 'אם התנו בהדיא דמעות יקנו, קנו'.
6. כפי שהאריך בכך הרב ד"ר רון שלמה קליינמן, תחומין כט' כרטיס אשראי ומסחר אלקטרוני אינם יוצרים קניין עמ' 21.
7. שו"ע, אבה"ע סי' כט סעי' ו. אולם נושאי כלים כתבו לחוש לדעת רש"י, חלקת-מחוקק ס"ק ח ובית-שמואל ס"ק י.
8. שו"ע, חו"מ סי' רא סעי' א.
9. בענייננו המנהג מבוסס על החוק, אך אין זה פוגם בתוקף ההלכתי שלו, עיין באגרות משה, חו"מ ח"ב סי' סב. וכן בתחומין לב עמ' 271.
10. סעיף 8 לחוק כרטיסי חיוב, תשמ"ו-1986.
11. סעיף 33 לחוק המכר, התשכ"ח-1968, קובע: 'הבעלות בממכר עוברת לקונה במסירתו, אם לא הסכימו הצדדים על מועד אחר או על דרך אחרת להעברת הבעלות'.
12. לדעת נתיבות המשפט, סי' רו ס"ק ה, התחייבות למכור תקפה ואין בה קניין דברים, וכן פסקו הנודע ביהודה, מהדורה קמא, חו"מ סי' כו; והאמרי בינה, הלכות הלוואה סי' נא; ובייחוד שקניין סיטומתא מחזק את ההתחייבות שאין בה קניין דברים.

באמצעות חברת האשראי. מצב ממוני זה משאיר את החפץ בבעלות המוכר עד שהלקוח יקבלו, וממילא האחריות לשלמותו מוטלת על המוכר. נמצא ששעת הקניין היא בזמן קבלת החפץ לידי של הקונה, ועד אז האחריות לשלמות החפץ מוטלת על המוכר.

3. תיבת דואר

במידה וישנה הוכחה שהחפץ הונח בתיבת הדואר כאשר הוא שלם, ורק לאחר מכן הוא ניזוק או נגנב, יש לדון: האם הקונה זכה בחפץ באמצעות קניין חצר? נידון זה מתברר בדברי 'נתיבות המשפט'¹³, וזו לשונו:

והנה מה נקרא אינה משתמרת, נראה דדוקא כשהוא מגולה בלא מחיצות, נקרא אינה משתמרת, אבל כל שיש מחיצות סביב, אף שאינו נעול במנעול, נקרא חצר המשתמרת.¹⁴

לכן, כאשר תיבת הדואר אינה פרוצה, ויש לה מחיצות שלמות, היא קונה מדין חצר אף שאינה נעולה. וכמו שמשמע מהגמרא בבא מציעא (קב ע"א): 'כיון דיצא לו שם מציאה בעיר מיבדל בדילי אינשי מינה והויא לה כחצר המשתמרת'. וכך יש להתייחס לתיבות הדואר שרוב הציבור פורש מהן והגנבות מהן אינן שכיחות. יש לצרף את דעת 'שיטה מקובצת'¹⁵ שכשיש 'דעת אחרת מקנה' (הדוור מקנה את החפץ בשם החברה), אז אף שהחצר אינה משתמרת, הקניין חל.¹⁶ לפיכך אחריות החברה פוקעת כאשר החפץ הונח בתיבת הדואר, בייחוד שהמזמין בחר משלוח בדואר רגיל, ובכך גילה דעתו שהוא לוקח עליו את כל הסיכונים הנובעים מכך.¹⁷

4. האם החוק המאפשר להחזיר את המוצר משפיע על זמן הקניין?

בשנת תשע"א-2010 נעשה תיקון בחוק תקנות הגנת הצרכן המאפשר לצרכן לחזור בו מקיום עסקה ולקבל החזר כספי מלא. פרק הזמן שבתוכו ניתן לבטל את העסקה ברוב המוצרים הוא ארבעה-עשר יום. מטרת החוק לעודד מסחר הוגן, לאפשר לרוכש מוצר שאינו זקוק לו לחזור בו. בתקופה הראשונה של תחולת החוק היה מקום לדון אם יש בו משום תקנת בני המדינה וממילא יש לו תוקף הלכתי מטעם 'דינא דמלכותא דינא'. ואולם, מאחר שעברה תקופה ארוכה, והציבור נוהג על פי החוק, הרי יש לו תוקף מדין מנהג, שעל דעת כן עשו את העסקה. האם היכולת להחזיר את המוצר גוררת הגדרה

13. נתיבות המשפט, סי' ר, ביאורים ס"ק ג.

14. וכן פסק ערוך השולחן, חו"מ סי' ר סעי' ג, אולם לדברי המקנה, קונטרס אחרון סי' ל סעי' ט, חצר המשתמרת צריכה להיות נעולה, ולכן רק תיבות דואר נעולות הן כחצר המשתמרת וקונות לבעליהן.

15. שיטה מקובצת, ב"מ יב ע"ב ד"ה חצר.

16. בניגוד לדעת הרמ"א, הסובר שרק כאשר הקונה שומר על החצר היא נחשבת לחצר המשתמרת, וכפי שכתב קצות החושן, סי' ר ס"ק ב: 'משמע דאם אינו משומר כלל אפילו לדעת המוכר ודאי לא קני, דהא דמהני דעת אחרת מקנה אינו אלא משום דהוי משומר לדעת המוכר אבל בשיטה מקובצת משמע דהיכא דאיכא דעת אחרת מקנה לא בעי שימור כלל'.

17. בבא מציעא צח ע"ב.

שונה בזמן הקניין? האם נאמר שרק לאחר שעבר הזמן שניתן להחזיר בו את המוצר הסתיים הקניין? הרב צבי בן יעקב סבר שאין השפעה על זמן הקניין, הואיל ואין ההחזרה מצויה, וזו לשונו:

כיון שלמעשה רובא דרובא אינם מחזירים, ואם מחזירים, לוקחים חפץ אחר בתמורה, ממילא כשהוא קונה, הגם שקיימת אפשרות כזו, אינו דומה למנהג העיר, ששם נהגו להחזיר. **מיעוט כזה קטן אצלנו, לא יחשב כמנהג שעל דעת כן קנה.**¹⁸

סיכום

- א. רכישה במרשתת אין בה משום מעשה קניין אלא רק התחייבות למכירה וקנייה.
- ב. הצדדים מחויבים לקיים את העסקה, אלא אם כן מוזכרת אפשרות ביטול בתנאי הרכישה באתר.
- ג. על המוכר מוטלת האחריות לשלמות החפץ עד שהוא מונח בתיבת הדואר, אלא אם כן הוסכם אחרת.
- ד. הזכות להחזיר את החפץ לאחר הקניין תקפה על פי ההלכה, אך אינה משפיעה על זמן הקניין.

18. עיין במאמרו של הרב אוריאל בנר, אמונת עתיך 103, עמ' 142-147.